

DUHOVNA SPOZNAJA SĀLIKA

Muhammed MRAHOROVIĆ i Muammer MRAHOROVIĆ

U osnovi svakog razgovora o duhovnoj spoznaji islama nemoguće je mimoići duhovni sadržaj 27.-30. ajeta 89. kur'anskog poglavlja¹, koja glase:

*A ti, o dušo smirena,
vrati se Gospodaru svome potpuno
zadovoljna,
a i On tobom zadovoljan;
te uđi među predane robove
Moje, i uđi u Džennet Moj!*

Fundamentalna misija religije eminentno se manifestira na planu primjeravane uspostave svekolikog reda u ljudskom životu i konceptualiziranja okvira za spoljnu harmoniju na čijim sustavnim principima čovjek ostvaruje duhovni povratak svome preegzistencijalnom (metafizičkom) Izvoru metodom kretanja ka unutaršnjem duhovnom smjerokazu.

Ova univerzalna funkcija religije pokazuje se znakovitom svetopovjesnom istinom islama, kao obrascem posljednje religije objavljene čovječanstvu, kao smjerodavnog Allahova načela i sveosebujnog sustava za organiziranje povijesnog modela ljudskog društva, s jedne strane, i unutaršnjeg života ljudske duše, s druge, kojim se unutarnji život čini mogućim kao plan pripreme duše za povratak njenom Gospodaru i ulazak u Džennet, koji nije ništa drugo doli obećani plan Božijeg blaženstva čovjeku². Allah, dž.š., Prvi je (al-Awwal) i Posljednji (al-Āhir), Vidljivi (az-Zāhir) i Skriveni (al-Bātin). Planom Svoje ospoljene Osobnosti (az-Zāhir), On stvara

svijet propadljivog i raznolikosti, a planom Svoje skritosti On privodi čovjeka njegovu Izvoru³.

Vjera je smjerokazni okvir unutar kojeg ovakvo putovanje postaje ne samo moguće već i posvemašnje izvjesno, putovanje koje u svojoj strukturi integrira i sami akt stvaranja kao kreativni obzir samoospoljavanja Allaha, kao čin konačnog smirenja u Njemu/Eshaton/. Vjeru kao takvu specificiraju njezine dvije bitne dimenzije: spoljašnja kao ravan vjeropraksisa (egzoterička) i druga – u punoj sukladnosti sa prvom – unutarnja ili (ezoterička), kao njezin duhovni obzir. Te dimenzije islamske Objave (Wahy) konkretizirane su u tri sustavna plana: vjerskom pravu (Šerī'a), duhovnom putu (Tariqa) i konceptualiziranoj Istini (Haqīqa)⁴, koji, primjereno drugoj koncepciji islamske spoznaje, korespondiraju s pojmovnim kategorijama: islam-iman-ihsan, odnosno: punoj predanosti – unutaršnjem uvjerenju – krijeposti (tasaw-wuf).

Dok se konkretiziranje Božanske Volje u formi Šerijata naziva egzoteričnom dimenzijom ne samo u smislu organiziranja cjelokupnog spoljnog, egzistencijalno-povijesnog ljudskog života, već i tretiranja njegova tijela i psihe, na drugoj strani duhovni put, koji vodi stranom, izvan uobičajenog razumijevanja duše kao odvojenog i zaboravljivog realiteta, u stanju koje kršćani nazivaju stanjem pada (Fallen State), imenuje se ezoteričkom dimenzijom Objave. U sunitskom islamu, ova dimenzija u cijelosti se identificira sa sufizmom (tesawwuf), dok su u

šiizmu, pored sufizma, ezoteričko i egzoteričko integrirani, pa i ispreplitani unutar općih duhovnih struktura samih vjerskih doktrina šiitske gnoseologije i prakse.⁵

Na isti način na koji je dimenzija unutarnjeg u nepretrgnutoj introvertnoj relaciji sa egzoteričkim, a egzoteričko kao takvo nužna osnova i polazišna tačka za putovanje ka introvertnom, tako i duhovno iskustvo Allaha imanentno pretpostavlja poimanje Njega kao nužno transcendentno Biće. Nijedan čovjek nema pravo pristupa Imanentnosti bez potpune predanosti sebe samog Transcendentnom i samo je pitanje posjedovanja vjere u Transcendentno ono što čovjeku omogućava iskušavanje Imanentnog kao takvog. Ili, posmatrano iz druge perspektive, samo se kroz prizmu prihvatanja Šerijata ukazuje mogućnost čovjekova hoda duhovnim Putom (Tariqa) ikonačnog doseguća Zbilje (Haqīqa), koja leži u srcu svih stvari, a ipak je s onu stranu svih determinanti i granica. Ako se prisjetimo dobro poznate Džuneidove definicije sufizma da se "sufizam izražava kao Allahov plan samopotiranja ljudskog ega, tj. da tvoj ego (ti) umre u tebi, te da potom bude ponovo oživljeno kao tvoje Ja u Njemu", trebalo bi to razumjeti u smislu da sticanje duhovnih vrlina i njihovih korespondirajućih stupnjeva poglavito predstavlja mnogostruke stadije samonestajanja duše u odnosu na njenu bazu i akcidentalnu narav te njeno ponovno oživljenje u Božanskoj apsolutnoj Naravi.

Zbog toga je kušanje Istine kao takve najveća vrlina koja stoji nasuprot svim ostrašćenim sklonostima duše, a najviše njezino boravište posvjedočuje se na planu iskušavanja života u Allahu, dž.š., što ne predstavlja ništa drugo doli ponovno oživljenje u Njemu. Tu veličanstvenu i posvemašnje izvjesnu činjenicu Časni Kur'an sažima u kratkoj, snažnoj impresivnoj poruci: "Mi, doista Allahu pripadamo, i Mi se neupitno Njemu vraćamo!"⁶ Krajnji cilj sufizma projiciran je na zbiljsko dosezanje Allaha kao konačne Zbilje (Hakk), a ne postignuće stanovitog stupnja duše. Ali, s obzirom da čovjek nije samo um/duh koji može razaznavati Zbilju i spoznati Apsoluta, nego i biće zla, vrline se nadaju kao nužna nepretrgnuta konstanta na dvosmjernoj relaciji čovjek-Haqq.

Što se, pak, tiče Zbilje, kad se kao takva eksponira na razini volje, ona netom postaje vrlina, a potom na isti način postaje istinoljubivost i iskrenost te jasno posvjedočenje, odnosno izvjesnost, zato što se konačni cilj sufizma smiruje u Allahovu sveprisustvu (hadra ilāhiyya), a ne u svijetu fizičke kreacije ili u bilo kakvom drugom obliku ljudske aktivnosti. Vrline nisu samo moralni akti nego unutarnja stanja koja nikad ne mogu biti razdvojena od umnih i duhovnih sadržaja pridodanih duhovnom svijetu. Istine nas osposobljavaju da razumijemo vrline, te da poimamo svu njihovu kosmičku cjelovitost i njihovu duhovnu djelotvornost. U isto vrijeme, vrline nas privode u središte istina, koje se potom za nas transformiraju u realnosti konkretne, vidljive i življene.

Staza duhovnog putovanja je ispunjena stalno ponavljajućim sukobima između duševnog i duhovnog, nekad prolaznim a nekad trajnim, sve dok se divlji i nepokorni pastuh duše ne disciplinira, dok se ne ukroti, poslije čega duša postaje natopljena duhovnim miomirisima koji je privode ka transformiranju vlastite supstancije.

Sufije uviđaju razliku između iskustava duše, puteva kao stalnih i prolaznih stanja, nazivajući prve maqām (pl. maqāmat) ili tehnički priprema staništa, a druge hāl (pl. ahwāl) ili tehnički duhovna staništa. Diskusija o duhovnim stanjima u generalnom smislu pojmovlja u sufizmu se usredsređuje ka suštini ahwala i makamata, koji su, naravno, iz razloga koji su spomenuti, nerazdvojivi od vrlina. Čovjek, koji još uvijek nije iskusio božansku privlačnost (ğadb) i koji još uvijek nije izišao na duhovni put (tariqa), osamljuje se unutar svijeta mnogostrukosti (Ālam al-katra) i nema jasnu predstavu o duhovnim stanjima.

Sufije su kontinuirano diskutirali o pitanju ahwala i makamata, te prisutnim razlikama između tih kategorija. Svaki od njih je govorio iz perspektive osobnog makama, u skladu sa Šabistarijevim⁷ stihovima iz njegova Gulšan-iraza. A što se tiče duhovnih putnika/gnostika (sālik), koji su posjedovali iskustva na tom putu, prije i poslije, ubaštinjivali su duhovnoj povjesti čovječanstva pisane tragove o njihovim dosezanim stadijima personalnog iskustva.

Jezik kojim su ih saopćavali uglavnom je primjeravan njihovom gnostičkom iskustvu, a bio je, u odnosu na konvencionalnu jezičku formu ili, pak, u odnosu na racionalni diskurs, posvemašnje specifiziran kako prema tehničkoj formi tako i prema gnostičkim aluzivnim intencijama, usljed čega ga je prosječno informiran čovjek, ondašnji i današnji, teško mogao razumjeti, jer se spoljna forma njihovih riječi uvijek razlikovala, premda unutrašnje značenje svih njihovih izjava konvergira prema istoj neizrecivoj realnosti.

Sufijski tekstovi obiluju tehničkim definicijama kategorija hala i makama, kao i njihovih osnovnim razlikama. Termin *hāl* se ponekad koristi da označi generalno stanje duše ili modus njezina opstojanja. Gazali ga u svom *Ihyā'u 'ulūmuddīn* upotrebljava u njegovu tehničkom smislu kao stanje duše⁸ koja prakticira gnostičko iskustvo i koja, u isto vrijeme, putuje, odnosno uzdiže se ka svijetu Svetopovjesnog, ka Primordijalnom izvoru. On piše: "Sve duhovne postaje sastoje se od tri elementa: božanskog znanja, stanja duše (*ahwāl*) i postupaka". Većina autora je definirala *hāl* nekad integralnim značenjem, a nekad u opreci makamu.

U daljnjem kontekstu svog *Ihyā'a* Gazali pripravnu postaju imenuje *makāmom* ukoliko izražava kontinuiranu postojanost i stanje trpnje, a duhovno stanište definira halom pod uvjetom da ukazuje na promjenjivost i časovito manifestiranje. Dakle, duhovno stanje koje nije nadež postojano, jest duhovna postaja, jer časovito nestaje i transformira se u drugu, višu postaju duhovnog iskustva. Kao takvo, to stanje je izraz najistinitije kvalifikacije duhovnog srca.⁹

Nasuprot promjenjive prirode hala, postojanost makama nagovještava da taj stupanj može biti nadiđen samo ukoliko je u potpunosti posjedovan i ukoliko su ispunjeni svi njegovi uvjeti.

Nadalje, postignuće višeg makama pretpostavlja zadržavanje onog neposredno nižeg, a ne njegovo lišavanje. Broj makam-postaja nije ograničen, a svaka od njih, osim što izražava postojanost pripravnog iskustva, ukazuje i na stupanj individualne svijesti

učenika (*murīd*), koji ga usmjeravaju ka centru Jedinostne Jednosti. Te postaje u hijerarhijskom poretku zadržavaju međusoban odnos, čak i kad su transcendirane bivaju u stalnom posjedu tragača koji ih je iskustveno doživljavao.

Također, zaposjedanje makama ne znači samo kušati ga postojanog, nego, istovremno, biti potpuno transformiran njime, kako je već spomenuto, odnosno identificirati se sa samim obrascom makama.

Makam iskrenost/istinitost (*sidq*), kao obrazac najviše postaje predstavlja u određenom smislu i krunu svih vrlina. Salik je primarno angažiran na dvojakom planu:

1. na introvertnom zrenju svog duhovnog ja tokom koga se načelo Jedinostne Jednosti čas skriva, čas raskriva pred svijetom mnoštva ;
2. na motrenje Zbilje, unutar čega se Zbilja reflektira u perspektivi neprirecljivog Jedinstva (*tawhīd*) i u obzirima nesamjerljive pluralnosti, pri čemu salikov ego okrenut ka sebi percipira vlastitu sjenu.¹⁰

Jedan od najsuptilnijih tekstova o vrijednosti makamata u sufizmu jest esej *Četrdeset staništa* (*Maqāmāt-i arba'in*) sufijskog gnostika Abū Sa'īda ibn Abī'l-Haira iz 5.h./11. stoljeća, dobro poznatog Zapadu po njegovim jedinstvenim četvercima. Zbog važnosti tih ranih tekstova, te zbog njihove jednostavnosti i idejne napregnutosti, donosimo cjelovit prijevod ovog eseja da bismo čitaocima omogućili neposredan ugođaj opisa makamata onako kako ih je iskustveno doživljavao sam autor, jedan od najznačajnijih sufijskih gnostika.

*U ime Allaha, Milostivog, Samilosnog,
kod Njega Jedinog utočište tražimo*

"Šejh-duhovni putnik (*sālik*) na putu duhovne spoznaje, posvećenik Allahu, dž.š., prvijenac bogobožasnih, onih koji su upućeni u Istinu, Abū Sa'īd ibn Abul-Hair, neka mu Allah, dž.š., prosvijetli dušu, kazivao je da sufija mora posjedovati četrdeset postaja (*maqāmāt*) da bi njegov hod putem sufija (pročišćenih, produhovljenih) bio prihvatljiv. To su:

Prva postaja usresređena je na Namjeru/Odluku (*niyya*)¹¹. Sufija mora ispoljiti neporecivu

odlučnost koja će ga, kad bi mu bili ponuđeni Ovaj svijet sa svim njegovim blagodatima i Drugi svijet sa svim užicima (Džennet) i patnjama (Džehennem), održati u namjeri da se odrekne Prvoga svijeta i njegovih blagodati u korist nevjernika, a Drugog (Āhira) s njegovim Džennetom u korist vjernika, zadržavajući sve nedaće i patnje za sebe samoga;

Druga postaja – prokušavanjem njenog obrasca salik postiže Preobraženje (ināba), pa se tako stanište i naziva. Ako se salik uspne do stupnja duhovne osame (halwa), on u njoj duhovnim očima zrije (basira) Allaha, dž.š. Promjene u svijetu ne mijenjaju njegovu unutarnju tajnu, a iskušenja spuštana sa Nebesa ne utiču na pticu njegove ljubavi da odleti;

Treća postaja naziva se Pokajanje (tawba). Svi ljudi teže pokajanju zbog činjenih šerijatskih zabrana (haram) i ne uzimaju za hranu ili piće ništa što je zabranjeno kako ne bi bili podvrgnuti kušanju propisanih šerijatskih kazni. Sufije hite kajanju zbog onoga što je šerijatski dozvoljeno (halal), te zbog toga konzumiraju samo ono što je dozvoljeno kako ne bi bili povrijeđeni onim što je zabranjeno i sumnjivo;

Četvrta postaja ili postaje Volje (irāda). Svi ljudi teže ka udobnosti, koju osiguravaju bogatstvo i materijalne blagodati. Međutim, salik čezne poteškoćama i kroz njih primjerenom duhovnom stupnju i skladu;

Peta postaja predstavlja upražnjavanje Duhovnih napora (muğāhada). Ljudi teže ka umnožavanju deset u dvadeset. Salik, oprečno tome, čezne da vrijednost dvadeset svede u ništa;

Šesta postaja izražava Načelo htijenja (murāgaba). Načelo Htijenja priskrbuje zaštitu partikularne duše u duhovnom povlačenju sve do njezina nužnog očišćenja pred griješnim porivima prema Gospodaru svjetova;

Sedma postaja je načelo Strpljenja (sabor). Kad bi salike zadesila propast oba svijeta, u stanju strpljenja iskazivali bi radost, a ne čak nijedan

jedini uzdah. Zarad ljubavi svih ljudi svijeta koja bi se na njih spustila, duhovni putnici ne bi se odrekli hoda Putem strpljenja;

Osma postaja izražava stupanj Spominjanja/Sjećanja (zikr). U svojim srcima duhovni putnici čute Allaha i spoznaju Ga, a svojim jezicima oni Ga spominju. Kad god zapadnu u situaciju neprohodiju, saliki se znaju sačuvati puta koji ne vodi do Njegova sveprisustva;

Deveta postaja predstavlja načelo Zadovoljstva (ridā). Ako bi ih Allah, dž.š., ostavio bez odjeće, oni ispoljavaju osjećaj neizrecive sreće, a isto tako, kad im bude uskraćena hrana. Nikad duhovni putnici ne borave u kući nezadovoljstva;

Deseta postaja - Raspolučenost svjetovne Duše (muhālafāt an-nafs). Već sedamdeset godina njihova svjetovna duša jeca u agoniji zbog čežnje za primitkom ničeg drugog doli boli i patnje;

Jedanaesta postaja ustanovljuje načelo Sukladnosti (muvāfaqāt) između propasti i dobrobiti; i blagonaklonost i uskraćivanje, za salike su istovjetni;

Dvanaesta postaja je u biti načelo Potpune prilježnosti (taslīm). Ukoliko se sa skrivenog mjesta prema salicima odapne strijela mržnje, oni se ubacuju u katapult potpune prilježnosti i ispaljuju pred strijelom mržnje, čineći svoju dušu i srce štitom pred njom. Pred strijelom usuda oni čvrsto stoje;

Trinaesta postaja ili načelo Naslanjanja (tewekkul). Duhovni putnici ne mole ništa ni od ljudi, ni od Stvoritelja. Allaha obožavaju samo zarad Njega Samoga. Zbog toga im Vladar Univerzuma omogućava da obujme Objekt svoje žudnje kad su u potrebi za njim, a u taj akt nije uključen nikakv individualni interes;

Četrnaesta postaja traga za načelom Asketizma (zuhd). Od svih dobara Ovoga svijeta salici posjeduju samo ogrtač iskrpljen stotinama zakrpa, darovan od iskrenih vjernika, hasuru i

komadić turbana. Taj ogrtač njima je miliji od fine skarletne čohi i od skupocjene odjeće;

Petnaesta postaja potvrđuje načelo Obožavanja Allaha u istini ('ibāda). Tokom dana, oni su zaokupljeni učenjem Kur'ana i spominjanjem Allahova Imena, a tokom cijele noći bdiju u ibadetu na nogama. Njihova tijela traže da budu u službi, njihova srca su prepuna ljubavi prema Jednom, a glave trnu od mnijenja svoga Vladara;

Šesnaesta postaja utvrđuje načelo Uzdržanosti (wara'). Salici ne jedu svaku vrstu hrane, niti nose svaku vrstu odjeće. Oni ne sjede u društvu svake grupe ljudi i ne biraju bilo čije saputništvo. Bože sačuvaj, neka je uzvišen On!;

Sedamnaesta postaja traga za arhitektonskim obrascem Iskrenosti (ihlās). Tokom noći, duhovni učitelji se mole, a tokom dana poste. Ako se i poslije toga njihova svjetovna duša ne povinuje, oni tragaju za pokornošću. Razdoblje od pedeset godina utrošenih u traganju za duhovnim obrascem pokornosti zamijenili bi samo za jedan gutljaj privrženosti. I onda bi kazali: "O, dušo! Razumiješ li sada da ono što ti umre ne postaje sastavnica Gospodara?;

Osamnaesta postaja – načelo Istinoljubivosti (sidq). Duhovni putnici ne poduzimaju nijedan korak bez istinoljubivosti, niti udišu makar jedan dah nesačuvan u Istini. Njihovi jezici iznutra njihovih srca opisuju njihove unutarnje tajne, a njihove unutarnje tajne gledaju Allaha;

Devetnaesta postaja konceptualizira obrazac Straha (hauf). Kad mniju atribut Allahove pravde, salici se tope u strahu i tada gube svaku trunku nade da su bili pokorni Allahovim zapovjedima;

Dvadeseta postaja izražava traganje za Nadom (reğā). Kad su nagrađeni Njegovom milošću, ponose se radošću i ne osjećaju nikakav straha, niti preneraženost;

Dvadeset prva postaja predstavlja duhovni stupanj Potiranja (fanā'). Njihove svjetovne duše se rastapaju u kušanju samopotiranja, pri čemu bivaju oslobođene svega što je ispod Ljubljenog.

Njihovi jezici ostaju nijemi pred stvarima Ovoga svijeta;

Dvadeset druga postaja je usredotočena na kušanje punog Smiraja (baqā') u dokučenoj Biti Ljubljenoga. Pogledaju li desno, gledaju Allaha, i kad poglede svoje usmjere lijevo, opet vide Allaha. Oni Ga gledaju u svakom svom stanju;

Dvadeset treća postaja ili Razumijevanje zbiljske Izvjesnosti (haqq al-yeqīn). Kad duhovni putnici motre okom razumijevanja Izvjesnosti, oni, bez ikakvih prepreka, vide od najviših Nebesa do najnižih nivoa Zemlje;

Dvadesetčetvrta postaja – susret sa Istinitosti Istinitog (haqq-al haqq) ili sa Tajnom svih Tajni. Motrenjem okom istinite izvjesnosti Tajnu duhovne Zbilje, duhovni putnici nadmašuju sve artefakte i stvorenja te gledaju Allaha bez ijednog kako i zašto, bez ikakvih zastora koji Ga, inače, zakrivaju;

Dvadeset peta postaja posvjedočuje stupanj ostvarene Duhovne spoznaje (ma'rifa). Kroz sva bića oba Svijeta, te kroz sve ljude, salici s punom izvjesnošću poimaju Gospodara, a osporavanja se ne mogu priricati izvjesnom i istinitom poimanju;

Dvadeset šesta postaja iskazuje stupanj Duhovnog Napora (ğuhd). Duhovni putnici obožavaju Ljubljenog u svojim srcima i svojim dušama i nema mjesta sumnji u njihovu pokornost;

Dvadeset sedma postaja svjedoči stupanj Prijateljstva (wilāya). Prvi i Drugi svijet nisu pogodni da budu prigrljeni salikovom duhovnom voljom (himma) te, usljed toga, Džennet i njegove nagrade nisu vrijedne ni najsitnije čestice u njihovim očima;

Dvadeset osma postaja posvjedočuje arhitektonski obrazac Ljubavi (mahabba). U čitavome svijetu oni imaju samo jednog Prijatelja. Njihova ljubav je jedna u oba Svijeta, u vanjskom i unutarnjem, oni su sa Jednim. Njihova tijela se tope u radosti, a njihova srca

uvijek su sretna u Svetom prisustvu (Hadra Qudsiyya). Oni nemaju čak ni pomisli o djeci ili ženi, o svijetu ili bogatstvu;

Dvadeset deveta postaja predstavlja stupanj Duhovnog Zanosu (wiğd). Duhovni putnici neće biti pronađeni na svijetu, niti na mezarju, ni kod proživljenja, niti na Pravome putu (sirāt). Oni su u Najuzvišenijem Prisustvu. U Dvoranama u kojima oni prebivaju, samo su Allah, dž.š., i oni;

Trideseta postaja se realizira u obrascu Duhovne osame (gurba). Kad duhovni putnik uzdahne: "Allahu moj, učini da svi ljudi budu oslobođeni nevjerovanja i pobune; oslobodi sve ljude mnogoboštva i odmetništva zbog nas!"; Gospodar Univerzuma neće odbiti njihovu molbu;

Trideset prva postaja se realizira na Stupnju meditacija (tafakkur). Njihov intimni Prijatelj je jedino Njegovo Ime. Njihov mir počiva u Njegovoj poruci;

Trideset druga postaja ili Stupanj prisajedinjenja (wisāl). Iako je njihovo fizičko tijelo na Ovome svijetu, njihovo srce je sa Gospodarem;

Trideset treća postaja se realizira na Stupnju otkrovenja (kešf). Uklonjen je zastor između Allaha, dž.š., i srca duhovnih putnika. Kad pogledaju dolje, zamotrit će toliko daleko koliko vidi Džavmahi (biće koje pridržava Zemlju). Ako, pak, pogledaju gore, vidjet će 'Arš i Kursi, Qalem i Ploču pomno čuvanu (Lawh Mahfuz), daleko toliko koliko vidi Njegovo Sveto Prisustvo (Hadra Qudsiyya). Ništa nije skriveno pred Njihovim pogledom;

Trideset četvrta postaja se realizira u formi Služenja (hidma). Oni ne odustaju od ponavljanja služenja ni koliko treptaj oka. Niti su oni ijednog trenutka odsutni izvan prisustva Prijatelja;

Trideset peta postaja – Duhovno pročišćenje (tedžrid). Ako ih se u Džehennem uvede, oni kažu: "Pozdravljeni ste!"; i ako ih se u Džennet

uvede, oni kažu: "Pozdravljeni ste!" Niti im Džennet donosi zadovoljstvo, niti Džehennem strah. Oni se nikad ne okreću licem od Gospodareva prijateljstva i ne posjeduju ništa od dobara Ovoga svijeta;

Trideset šesta postaja ili stupanj potpune osamljenosti (tafrid). Među stvorenjima Ovog svijeta oni su stranci, potpuno osamljeni. Ako budu zlostavljani, njihova volja neće napustiti Put, a ako budu milošću obasuti volja, njihova neće biti zavedena;

Trideset sedma postaja – Opuštenost (inbisāt). Salici na ovom stupnju u prisustvu Allaha, dž.š., uživaju punu slobodu. Kad im u času smrti Gospodar Univerzuma pošalje meleka smrti, oni se neće pokoriti, i sve dok ne budu čuli poziv od Prijatelja svijeta, oni neće dopustiti svojim dušama da ih napuste. Oni ne strahuju od Munkira i Nekira (meleki koji ispituju umrle u kaburu) i oni ne pomišljaju o ponovnom proživljenju. Oni neće načiniti korak u Uzvišenim Nebesima, neće pogledati u lica hurija, niti prema svojim nebeskim dvorovima sve dok ne dožive viđenje Vladara Oprostitelja;

Trideset osma postaja – Posvjedočenje Istine (tahqīq). Salici su svi u stanju začuđenosti, u vapajima i ojađenosti. Oni odljeću od svih stvorenja i vješaju se o lanac Gospodareve kapije;

Trideset deveta postaja – Konačni cilj (nihāya). Oni su pristupili u odmorište nakraj Puta probivši se kroz pustinje nevolja. Okom srca oni gledaju Allaha;

Četrdeseta postaja – Prosvjetljenje (tasawwuf). Sufija je onaj koji postigne puno oslobođenje od svih žudnji.

Svaka od navedenih postaja pripada nekom od poslanika, od prvog Adema do posljednjeg Muhammeda, Allah se smilovao svim poslanicima i vjerovjesnicima, kao i melekima muqarrabūn. Istovremeno, neka Uzvišeni Allah bude zadovoljan sa svim prijateljimaashabima Njegova poslanika Muhammeda! Amin!

Kao što se može zapaziti iz navedenih opisa duhovnih postaja, Abū Sa'īd određene hvale drugih Sufija tretira kao makamat, a nakon duhovnog stupnja baqaa pridodaje i druge postaje, premda se u duhovnom iskustvu hal baqā' obično tretira najvišim duhovnim staništem, s obzirom da se na njemu salik sjedinjenje sa Ljubljenim, Allahom, dž.š. Međutim, može se reći da postaja koja slijedi nakon što putnik upotpuni svoj put ka Allahu, dž.š. (ilallāh) ukazuje na mnogobrojnost duhovnih stanja do skončanja i samopotiranj u salikova bića u Njemu (fillāh). Čak i duhovna postaja služenja (hidma), koja slijedi nakon baqāa, ne smije biti tretirana kao akt ili vjersko služenje u uobičajenom smislu riječi, već kao služba koju obavlja biće koje je već kušalo prisajedinjenje sa Allahom, dž.š. (wisāl).

Najviša postaja koju opisuje Abu Sa'īd iskazuje se kroz sami obrazac tasawwufa. Da bi se dostigao taj stupanj u svojoj ukupnosti ili da bi se postalo sufija u pravom smislu riječi, pretpostavlja se iskušavanje svih postaja i, jednovremeno, prolazak kroz svaku od njih ka Uzvišenoj Postaji potpunog proživljenja u Jednosnoj Jedinosti (tawhīd), što – ne samo u Islamu, nego i u ostalim izvornim religijama – predstavlja konačnost duhovnog života. Između stanja sufije i čovjeka koji je duhovno zaspao, ali koji smrt ili stanje zapostavljenosti tretira normalnim pojavama, uprocijepljene su sve pripravne postaje i duhovna stanja. Iskustvo u ovim postajama ostaje kao mogućnost za svakog čovjeka koji je spreman u potpunosti se posveti duhovnom životu i koji traga za ovim stanjima i staništima s iskrenom namjerom – ne kao mogućnostima skončavanja u njima samim, nego kao koracima koji vode ka Onome Koji je iznad i iza svih postaja i iznad svakog stanja duše, te Koji u isto vrijeme obitava u središtu ljudskog bića, na izvorištu središnjeg dijela ljudskog organizma, koje sjedinjuje sva stanja ljudskog bića: tjelesno, psihološko i duhovno, sa njihovim sveopćim Principom.

Selektivna bibliografija uz rad Duhovna spoznaja salika

1. Ibn Abū al-Hair, Abū Sa'īd, Risāla Maqāmāt arba'in, Kairo, s.a.
2. Al-Gazālī, Abū Hāmid, Ihyā' u 'ulūmiddīn, Bairut, 'Alā'uddīn, knj. 5.
3. Abū Zaid, Nasr Hāmid, Falsafa at-Ta'wīl, Bairut, Dār al-Wahda, 1988.
4. Nasr, Seyyed Hossein, Livin Sufism, London, George Allen & Unwin Ltd., 1980.
5. Isti autor, Islamic Art & Spirituality, The Islamic Text Society, 1987.
6. Burckhardt, Titus, Mirror of the Intellect, Quinta Essentia, Cambridge, 1987.
7. Fazlur Rahman, Filozofija Mulla Sadra Širazija (prijevod: Rešid Hafizović), Sarajevo, Ibn Sina, 2001.
8. Schuon, Frithjof, Dimenzije islama (prijevod: Rešid Hafizović), Sarajevo, El-Kalem, 1996.
9. Zakzouk, Mahmoud, Gazalijeva filozofija u usporedbi s Descartesom (prijevod: Sulejman Bosto), Sarajevo, El-Kalem, 2000.
10. Morris, James Winston, Orijentacije: Islamska misao u svjetskoj civilizaciji (prijevod: Nevad Kahteran, Rešid Hafizović, Adnan Silajdžić), Sarajevo, El-Kalem, 2001.
11. Mrahorović, Muhamed, Filozofijska razmeđa islamske duhovnosti, Sarajevo, El-Kalem, 2001.

Summary

SPIRITUAL COGNITION OF THE SALIK

Muhammed Mrahorovic
Muammer Mrahorovic

Every form of spiritual cognition (ma'rifa, hima, ishraq) in Islam is based on the fundamental sources of Islam; the Qur'an and the Prophetic tradition (the Sunnah). The phenomenon of spiritual experience and the Salik, as its recipient, has been dealt with by the most prominent Sufis of their times; Rabia Adawiya, Attar, Hallag, Suhrawardi, Rummi, Ibn Arabi, Ghazalli, Shabistari. Each has made indispensable and original contribution to the area of spiritual Gnosticism, to defining the Sufi experience using the Sufi glossary, which, in their works, is also called the language of symbols.

Sufi could be brought to the Truth (Haqq) through the two level ascent: the path of maqam and the path of hal, in order to finally reach His Palace (Wisal), His Underneath, (Ittisal bi/ Kursi), His Throne (Hadra Ilahiyya).

The language of symbols was the only possible way to express their spiritual experience.

موجز

المعرفة الروحية عند السالكين

محمد مراهوروفيتش
معمر مراهوروفيتش

إن جميع أشكال المعرفة الروحية في الإسلام (المعرفة والهمة والإشراق) تقوم على منبعي الإسلام الأساسيين القرآن الكريم والسنة المطهرة.

ولقد جلى مشاهير رجال التصوف ظاهرة تجربة المعرفة الروحية والسالك في طريق تلك التجربة، ومن هؤلاء رابعة العدوية والطارق بن سليمان السهروردي والرومي وابن عربي والغزالي والشبستاري وابو سعيد بن أبي الخير وآخرون. ولقد ترك كل واحد منهم إسهاماً أصيلاً لا يمحي في مجال المعرفة الروحية وفي تعريف التجربة الصوفية داخل المفهوم العام للتصوف، والذي يسمونه في كتبهم بلغة الرموز.

وبإمكان الصوفي أن يصل إلى الحق بالصعود الثنائي الطريق: طريق المقام وطريق الحال، وهو يستمر بالصعود فيهما حتى يبلغ الوصال بالاتصال بالكرسي فالحضرة الإلهية فالفناء فالبقاء.

وكانت لغة الرموز هي اللغة الوحيدة التي بقيت لهم للتعبير عن معيشتهم للتجربة الروحية. فاتبع التجربة من خلال ما كتبه ابن أبي الخير.